

Na brehách tých Dunaj viného
 O Slovanské sme ľubé mládeženci;
 A ruka w ruce na Erage ľubé rody;
 Na fine vody Dnepra zpomínati.

Uviesť ty vody Doff. pros, Bratie!
 Ho geých brehách zas budeš chodiť;
 Dále Dunaj od Dnepra viného,
 Keť o Slovanské vždy budeš myslieť.

na brehách Dunaja Bratom svému Remaci Bwandiči
 k. 1842 dne 7. mája. mal na pamiatku
 Ludewig Samuelowicz Šklos

Na obálke: 1. strana: . . .

*Na brehách širých Dunaje siného
o Slovanstve sme sobe mluvívali
a ruka v ruce na kraje Tvé rodní,
na siné vody Dněpra zpomínali.*

*Uzřeš ty vody dosti skoro, bratře,
po jejích brehách zas budeš choditi.
Daleko Dunaj od Dněpra siného,
než o Slovanstve vždy budem myslíti.*

*Bratru svému Izmaeli Ivanoviči psal na památku na brehách Dunaje l. 1842
dne 7. května Ludevít Samuelovič Štúr.*

*Báseň vznikla pri průležitosti pobytu I. I. Sreznevského na Slovensku, napí-
saná je na listovom papieri s tlačenou rytinou bratislavského hradu. Z rukopis-
nej pozostalosti L. Štúra. LAMS.*

*4. strana: B. Weinwurm — I. Vécsey: obytné domy Nová doba na Vajnorskej
ceste v Bratislave, postavené v rokoch 1934—1940. Jedno a dvojizbové byty
s úplným vybavením boli určené pre robotníkov a zamestnancov. Foto H. Fia-
lová*

*Koncovky na stranách 293, 309, 319, 362, 369, 379 sú pečate bratislavských
spolkov. K článku E. Mannovej. Foto A. B. Mann*

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horvá-
thová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján
Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský,
Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STÚDIE

Úvod	245
Kalesný, František: Slováci v starej Bratislave	247
Gajdoš, Peter: K problematike demografického vývoja Bratislavy od konca 19. storočia do súčasnosti	259
Kovačevičová, Soňa: Ludové byty, štvrte a centrá Bratislavy v 19. a 20. storočí	267
Kantár, Ján: Ludové stavby v prímestských častiach Bratislavy	281
Kalesný, František: Spôsob života a bývanie meštianskych vrstiev Bratislavy koncom 19. a zač. 20. storočia podľa dobových opisov	295
Kusý, Ivan: Obytné prostredie medzivojnovovej Bratislavy v slovenskej beletristickej literatúre	311
Salner, Peter: Štruktúra bratislavskej rodiny v prvej polovici 20. storočia a jej vývinové tendencie	321
Paríková, Magdaléna: Služobníctvo v Bratislave v prvej polovici 20. storočia	331
Stoličná, Rastislava: Bratislavské „ludové kuchyne“ v prvej štvrtine 20. storočia	341
Feglová, Viera: Charakteristika kultúrneho kalendára Bratislavy na konci 19. a v prvých desaťročiach 20. storočia	347
Luther, Daniel: Z histórie vianočných hier v Bratislave a Prievoze	355
Mannová, Elena: Spolky v Bratislave v druhej polovici 19. a prvej polovici 20. storočia	363
Nosáľová, Viera: Kroj ako reprezentatívny odev bratislavských stredných vrstiev v medzivojnovom období (1918—1938)	371
Falťanová, Lubica: Bratislavskí obchodníci v období medzi prvou a druhou svetovou vojnou	381
Hlôšková, Hana: K povestovej tradícii Bratislavy	395

Skalníková, Olga: Etnografické výskumy veľkomesta v Československu	403
Fojtík, Karel: Výzkum mesta a delnictva v zahraničnej literatúre sociologické a etnografické	413
Kovářů, Věra: Brněnská předměstí a jejich vztah k městu v 19. a 20. století	429
Svobodová, Jana: K podílu brněnských architektů na řešení bytové otázky ve 20. a 30. letech 20. století	437
Divičanová, Anna: Kontaktné zóny slovenského obyvateľstva v Maďarsku s mestským prostredím na prelome 19. a 20. storočia	443
Csanádi, Gábor — Ladányi, János: Zónové plánovanie miest a stavebné zóny v Budapešti	457
Nieder Müller, Péter: Mestská kultúra — ľudová kultúra	467
Leščák, Milan: Poznámky k zameralniu etnografického výskumu Bratislavy	481

DISKUSIA

Filová, Božena: Teoretické východiská, vedecký a spoločenský cieľ úlohy ŠPZV IX-8-4 „Historické a etnografické aspekty formovania a rozvíjania socialistického spôsobu života“	486

ROZHLADY

Za Branimirom Brataničom (Ján Podolák)	499
Bilaterálna maďarsko-slovenská národopisná konferencia (Zora Apáthyová-Rusnáková)	501
Medzinárodná konferencia „Etnokultúrne procesy, tradície a súčasnosť“ vo Evove (Milan Leščák)	504
Konferencia Medzinárodnej asociácie pre štúdium a šírenie slovenských kultúr (MAIRSK) (Viera Gašparíková)	506
Konferencia „Vesnické sídlo a dvůr v kultúrne historických, geografických a funkčných vzťahoch (archeologicko-	

-etnografické paralely“ (Juraj P o d o b a)	507	нами в словацкой беллетристической литературе	311
16. etnomuzikologický seminár v Jihlave (Soňa Burlasová)	509	Салнер, Петер: Структура братиславской семьи в первой половине 20-го века и ее эволюционные тенденции	321
Súťaž študentskej vedeckej odbornej činnosti na Katedre etnografie a folkloristiky FFUK v Bratislave v roku 1986 (Juraj Z a j o n c)	511	Парикова, Магдалена: Прислуга Братиславы в первой половине 20-го века	331
RECENZIE		Столична, Растислава: Братиславские «народные кухни» в первой четверти 20-го века	341
Venkovské město 1. (Juraj P o d o b a)	512	Феглова, Вера: Характеристика культурного календаря Братиславы в первых десятилетиях 20-го века	347
S. Švecová: Lazy v 19. a 20. storočí (Ján Botík)	513	Лутер, Даниел: Из истории рождественских игр в Братиславе и Приевозе	355
H. Johnová: Šperk (Karol Strelec) .	515	Маннова, Елена: Общества в Братиславе во второй половине 19-го и первой половине 20-го веков	363
Istoriko-etnografický atlas Pribaltiki — zemľedélie (Peter Slavkovský)	518	Носалева, Вера: Национальный костюм как репрезентативная одежда братиславских средних слоев в межвоенный период (1918—1938)	371
Narodna tvorčist ta etnografija 1985 (Mikuláš Nevrlý)	520	Фалтянова: Любича: Братиславские торговцы в период между двумя мировыми войнами	381
M. Stingl: Kunst der Südsee (Viktor Krupa)	522	Хлошкова, Гана: К традиции преданий г. Братислава	395
G. J. Goriň: Škirjani promisli zachidnich oblastej Ukraini (Jarmila Palíčková-Pátková)	525	Скалникова, Ольга: Этнографические исследования крупного города в Чехословакии	403
Likarski ta hospodarski poradnyky XVIII. st. (Mikuláš Mušíňka)	526	Фойтик, Карел: Исследование города и рабочих в зарубежной литературе социологической и этнографической	413
Paezija baracby (Mikuláš Mušíňka)	526	Коваржу, Вера: Предместья г. Брно и их отношение к городу в 19 и 20 веках	429
K. V. Kvitka: Vybrani staty (Mikuláš Mušíňka)	528	Свободова, Яна: К доле архитекторов г. Брно в разработке жилищного вопроса в 20-ых и 30-ых годах 20-го века	437
T. Smoliňska: Jo wóm trocha poľosproviom... (Gabriela Kiliánová) .	529	Дивичанова, Анна: Контактные зоны словацкого населения в Венгрии с городской средой на рубеже 19-го и 20-го веков	443
Paremiologičeskije issledovanija (Zuza Profantová)	531	Чанади, Габор — Ладани, Янош: Зональное планирование городов и строительные зоны в г. Будапешт	457
M. Kuusi: Proverbia septentrionalia (Zuza Profantová)	533	Нидермюллер, Петер: Городская культура — народная культура	467
A. I. Mazin: Tradicionnyje verovanija i obriady Evenkov-Oročonov (Emília Horváthová)	535	Лешчак, Милан: Замечания к направлению этнографического исследования Братиславы	481
СОДЕРЖАНИЕ		ДИСКУССИЯ	
СТАТЬИ		Филова, Божена: «Исторические и этнокультурные аспекты формирования	
Введение	245		
Калесни, Франтишек: Словаки в древней Братиславе	247		
Гайдош, Петер: К проблематике демографического развития г. Братислава с конца 19-го века по современность	259		
Ковачевичова, Соња: Народные квартиры, районы и центры г. Братислава в 19 и 20 веках	267		
Кантар, Ян: Народные постройки в пригородных районах Братиславы	281		
Калесни, Франтишек: Образ жизни и жилье городских слоев Братиславы в конце 19-го и в начале 20-го веков	295		
Кусы, Иван: Жилая среда Братиславы в период между двумя мировыми вой-			

и развития социалистического образа жизни» — теоретические предпосылки, научные и общественные цели исследования в Чехословакии 486

ОБЗОРЫ

За Бранимиром Братаничем (Ян Подолак) 499
 Двусторонняя венгерско-словацкая этнографическая конференция (Зора Апативова-Руснакова) 501
 Международная конференция «Этнокультурные процессы, традиции и современность» в г. Львов (Милан Лешчак) 504
 Конференция Международной ассоциации по изучению и распространению славянских культур (МАИРСК) (Вера Гашпарикова) 506
 Конференция «Деревенское селение и двор в культурно исторических, географических и функциональных отношениях (археологическо-этнографические параллели)» (Юрай Подоба) 507
 16-ый этномузикологический семинар в г. Йиглава (Соња Бурласова) 509
 Соревнование студентской научной специальной деятельности на Кафедре этнографии и фольклористики ФФУК в Братиславе в 1986 г. (Юрай Заец) 511

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

Einleitung 245
 Kalesný, František: Die Slowaken im alten Bratislava 247
 Gajdoš, Peter: Die demographische Entwicklung der Stadt Bratislava vom Ende des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart 259
Kovačevićová, Soňa: Volkswohnungen, Volksviertel und Volkszentren in der Stadt Bratislava im 19. und 20. Jahrhundert 267
 Kantár, Ján: Die Volksbauten in der Vorstadtgemeinden Bratislavas 281
 Kalesný, František: Die Lebensweise und Wohnkultur der bürgerlichen Schichten in Bratislava um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert nach zeitgemäßen Beschreibungen 295
 Kusý, Ivan: Das Wohnmilieu in Brati-

slava in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen und sein Reflex in der slowakischen Belletristik 311
Salner, Peter: Die Struktur der Bratislavaer Familie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts und ihre Entwicklungstendenzen 321
 Paríková, Magdaléna: Die Dienerschaft in der Stadt Bratislava in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts 331
Stoličná, Rastislava: Die Bratislavaer „Volksküchen“ im ersten Viertel des 20. Jahrhunderts 341
Feglová, Viera: Charakteristik des Kulturkalenders der Stadt Bratislava in den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts 347
 Luther, Daniel: Zur Geschichte der Weihnachtsspiele in der Stadt Bratislava und in der Vorstadtgemeinde Prievoz 355
 Mannová, Elena: Die Vereine in Bratislava in der zweiten Hälfte des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts 363
Nosálová, Viera: Die Tracht als repräsentative Kleidung der Mittelschichten in Bratislava im Zeitraum von 1918 bis 1938 371
Falfanová, Ľubica: Die Kaufleute in der Stadt Bratislava in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen 381
Hlôšková, Hana: Zur Sagentradition der Stadt Bratislava 395
 Skalníková, Olga: Ethnographische Erforschungen der Grossstadt in der Tschechoslowakei 403
 Fojtík, Karel: Erforschung der Stadt und der Arbeiterschaft in soziologischen und ethnographischen Auslandsliteratur 413
 Kovářů, Věra: Vorstadtgemeinden der Stadt Brno und ihre Beziehung zur Stadt im 19. und 20. Jahrhundert 429
 Svobodová, Jana: Zum Anteil der Architekten der Stadt Brno an der Lösung der Wohnungsfrage in 20. und 30. Jahren des 20. Jahrhunderts 437
 Divičanová, Anna: Kontaktzonen der slowakischen Bevölkerung in Ungarn mit den Stadtmilieu um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert 443
 Csanádi, Gábor — Ladányi, János: Zonenplanung der Städten und die Bauzonen in Budapest 457
 Niedermüller, Péter: Stadtkultur — Volkskultur 467
Leščák, Milan: Bemerkungen zur Orientation der ethnographischen Erforschungen der Stadt Bratislava 481

DISKUSSION

- Filová, Božena: Theoretische Ausgangspunkte, wissenschaftliches und gesellschaftliches Ziel der Forschungsaufgabe „Historische und ethnokulturelle Aspekte der Formierung und Entwicklung der sozialistischen Lebensweise“ in der Tschechoslowakei 486

RUNDSCHAU

- Branimir Bratanič ist gestorben (Ján Podolák) 499
 Bilaterale ungarisch-slowakische ethnographische Konferenz (Zora Apáthyová-Rusnáková) 501
 Internationale Konferenz „Ethnokulturelle Prozesse, Traditionen und die Gegenwart“ in Lwow (Milan Leščák) 504
 Die Konferenz der Internationalen Assosiation für Studium und Verbreitung der slawischen Kulturen (MAIRSK) (Viera Gašpariková) 506
 Konferenz „Die Dorfsiedlung und das Hof in kultur-historischen, geographischen und funktionellen Beziehungen (archäologisch-ethnographische Parallelen)“ (Juraj Podoba) 507
 16. ethnomusikologisches Seminar in Jihlava (Soňa Burlasová) 509
 Der Wettbewerb der ethnographischen wissenschaftlichen Studentenbetätigung an der Universität J. A. Komenskýs in Bratislava im J. 1986 (Juraj Zajonc) 511

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

- Introduction 245
 Kalesný, František: Slovaks in Old Bratislava 247
 Gajdoš, Peter: On the problems of demographic development of Bratislava from the end of the 19th century till the present time 259
 Kovačevičová, Soňa: Folk flats, quarters and centres of Bratislava in the 19th and 20th century 267
 Kantár, Ján: Folk constructions in the suburban parts of Bratislava 281
 Kalesný, František: The way of life and dwelling of the citizen strata of

- Bratislava by the end of the 19th at the beginning of the 20th century 295
 Kusý, Ivan: Dwelling environment of the inter-war Bratislava in Slovak literature 311
 Salner, Peter: The structure of the family in Bratislava in the first half of the 20th century and its trends of development 321
 Paríková, Magdaléna: Servants in Bratislava in the first half of the 20th century 331
 Stoličná, Rastislava: The Bratislava "folk quisines" in the first quarter of the 20th century 341
 Feglová, Viera: Characterization of the cultural calendar of Bratislava at the end of the 19th c. and in the first decades of the 20th century 347
 Luther, Daniel: From the history of Christmas plays in Bratislava and Prievoz 355
 Mannová, Elena: Associations in Bratislava in the second half of the 19th century and in the first half of the 20th c. 363
 Nosálová, Viera: Folk costume as a representative dress of the Bratislava middle strata within the inter-war period (1918—1938) 371
 Falfánová, Lubica: Shopkeepers in Bratislava within the interwar period 381
 Hlôšková, Hana: On the tradition of tales in Bratislava 395
 Skalníková, Olga: Ethnographic researches of the city in Czechoslovakia 403
 Fojtík, Karel: Research of town and workers in foreign sociological and ethnographic literature 413
 Kovářů, Věra: The suburb of Brno and their relations towards the city in the 19th and 20th century 429
 Svobodová, Jana: On the contribution of the architects from Brno to the solution of housing problems in twenties and thirties of the 20th century 437
 Divičanová, Anna: Contact zones of the Slovak population in Hungary with the city environment at the turn of the 19th and 20th centuries 443
 Csánádi, Gábor — Ladányi, János: Zonal planning of cities and building zones in Budapest 457
 Niedermüller, Péter: The city culture — folk culture 467
 Leščák, Milan: Notes on the orientation of ethnographic research of Bratislava 481

KROJ AKO REPREZENTAČNÝ ODEV BRATISLAVSKÝCH STREDNÝCH VRSTIEV V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ (1918–1938)

VIERA NOSÁLOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Téma príspevku — život a funkcia ľudového odevu-kroja v netradičných sociokultúrnych kontextoch, konkrétne v Bratislave v období medzi rokmi 1918–1938, je iba časťou širokého spektra problematiky, ktorá v súvislosti s výskumom odevu v mestskom prostredí čaká na spracovanie. K voľbe témy prispeli výskumy ľudového odevu a jeho vývoja po r. 1945, ktoré robil Národopisný ústav najmä v rokoch 1981–1985. Hoci sa pri týchto výskumoch sledoval vývoj odevu iba v dedinskom prostredí, v zmenách funkcie ľudového odevu ako celku tu boli mnohé analógie. K uvedenej téme nájdeme v etnografickej literatúre iba málo údajov, pretože väčší záujem sa venoval obdobiu predrevratovému. Výnimkou je práca M. Zuberovej,¹ ktorá sa aspoň okrajovo dotýka našej problematiky (využitie ľudových prvkov v mestskom odevu). Ojedinelé a roztratené zmienky sa nájdú v niektorých spomienkových biografiách (ako napr. B. Haluzický² a i.). Základné údaje teda musel poskytnúť výskum. Z 50 rodín, ktoré žijú v Bratislave v prvej alebo druhej generácii od r. 1918 (vybrať ich nebolo ľahké) podarilo sa v priebehu r. 1986 urobiť výskum v 25 rodinách. Dotazník s via-

cerými okruhmi otázok doplnili osobné rozhovory. I keď medzivojnové obdobie nie je časovo veľmi vzdialené, väčšinu informácií mohla podať už iba druhá generácia (t. j. tí, ktorí sa narodili počas prvej svetovej vojny, resp. po nej, zväčša deti zo slovenských rodín, ktoré prišli do Bratislavy po vzniku prvej ČSR). Veľkou pomocou pri časovom zaradení údajov boli dobové fotografie, portréty a iné písomné doklady.

Kroj a jeho využitie na reprezentačné účely malo v bratislavskom medzivojnovom prostredí jedného spoločného menovateľa, a tým bola novovytvárajúca sa spoločnosť stredných vrstiev poprevratovej Bratislavy. Začiatkom 20. stor. (pred 1. svetovou vojnou) žila v Bratislave popri slovenských vinohradníkoch, remeselníkoch a robotníkoch, ktorí obývali väčšinou okrajové štvrte, iba malá skupina slovenskej inteligencie (známe rodiny Krčméryovcov, Okályovcov, Kutlíkovcov a i.). Táto sa po r. 1918 rozrastala o rodiny prichádzajúce z celého Slovenska, no najmä z Martina, dovtedajšieho centra národného života. Okrem nich prichádzajú na Slovensko i mnohí Česi a Moravia. Všetci spoločne sa podieľajú v hospodárskom, administratívnom, politickom

Ples Živeny 1. marca 1938 v Bratislave. Stojaci majú kroje z Moravského Slovácka, odzemkár z Detvy. Repro H. Bakaljarová

či kultúrnom dianí rodiaceho sa nového centra Slovenska. Buduje sa školstvo, kultúrne a vedecké ustanovizne (vysoké školy, Národné divadlo, múzeá, rozhlas a i.). Vytvárajú sa i mnohé spolky, nadväzujúce na predošlú národnobuditeľskú tradíciu a osvetovú činnosť, v snahe vytvoríť protiváhu nemecko-maďarskému obyvateľstvu.

Už koncom 19. stor. bol kroj, ako jeden z výrazných prejavov národného povedomia, v popredí záujmu slovenských i moravských národovcov. Na jeho propagáciu ako odevu národne zmýšľajúcej inteligencie (slovenskej, moravskej a českej) prispela i činnosť viacerých vtedajších spolkov (Detvan v Prahe, Akademický odbor Českoslo-

venskej jednoty, pôsobiaci v Prahe i v Luhačoviciach, Združenie pokrokovvej mládeže Slovenska a Uher, založené dr. Blahom v Skalici, ako aj známe luhačovické stretnutia národovcov). No pre Slovensko najväčší význam mala činnosť *Živeny* a jej augustové slávnosti, konané každoročne v Martine. Roku 1887 pri príležitosti výstavy slovenských výšiviek sa navrhlo, aby sa ženy — členky *Živeny* obliekli do trnavského kroja. Návrh sa prijal s výhradou, že si ženy oblečú akýkoľvek slovenský kroj. Odvtedy sa stalo tradíciou — s klesajúcou či stúpajúcou tendenciou — reprezentovať krojom národnú uvedomelosť na rôznych podujatiach (večierky, koncerty, besiedky, di-

vadlá a pod.). Muži manifestovali svoje národné presvedčenie väčšinou iba vyšívanou „slovenskou“ košelou, ktorá prežíva takmer do súčasnosti. Nosili ju príslušníci inteligencie, remeselníci i roľníci.

Na tieto tradície nadväzovali i snahy novej bratislavskej spoločnosti a podporovali ju aj podujatia rôznych krajan­ských krúžkov. Z nich aktívnu činnosť vyvíjal najmä *Slovácký krúžek* (gru­pujúci najmä v Bratislave žijúcich moravských Slovákov), ku ktorému sa pri­dali i Skaličania, pokračovali tu i bývalé stretnutia luhačovické (Slovácký krúžek založili v r. 1920). Roku 1922 začínajú svoju prácu ženy založením bratislav­ského odboru *Živeny*. Oneskorenie tejto aktivity odôvodňuje výstižne Š. Votru­bová takto: „V Bratislave naša spoloč­nosť utvoriť začala sa len po prevrate, keď s príchodom nášho ministerstva prišli do Bratislavy slovenské rodiny a zaberaním úradov pribúdalo i rodín čes­kých. Treba mať na pamäti aj to, že pre ťažké pomery bytové v Bratislave ne­mohli sa v prvých rokoch sťahovať celé rodiny, ale len mužovia, a tak teda ženy prichodili sem zväčša oveľa neskoršie. Na novú spoločnosť, ktorá sa len teraz začala spoznávať, pripadalo až primno­ho povinností národných, spoločenských a spolkových, lebo ako inde, tak najmä v Bratislave po prevrate vzrastali mnohé nové spolky, v ktorých riadne stretali sa tí istí ľudia. R. 1919 bolo v Bratislave až 16 takýchto spolkov, v ktorých čle­nom pokladal si za povinnosť každý Slo­vák.“³ (Predtým takýmto spolkom bola „Bratislava“, s predsedníčkou B. Kutlí­kovou, po založení *Živeny* splynul s ňou.) Narastanie záujmu o spolkovú činnosť ilustruje i počet členiek *Živeny* (r. 1922 — 32; r. 1928 — 300). Ako teda táto novoetablovaná spoločnosť, pozos­tvávajúca z administratívnych úradní­kov, pedagógov, kultúrnych pracovní­kov, bankových zamestnancov nadväzo­vala na predchádzajúce tradície?

Dievčatá oblečené v kroji z Čičmian a z Kyjova na Morave. Deň matiek v Bratislave r. 1939. Repro H. Bakaljarová

V povojnovom období, v dvadsiatych rokoch, v bratislavskom prostredí kraj stráca svoju *Živenou* z osemdesiatych rokov 19. storočia utváranú demonštra­zívnu, protimaďarizačnú funkciu a stáva sa skôr akýmsi symbolom novej česko­slovenskej štátnosti, ostávajú mu však i predošlé funkcie reprezentačné. Kroje nosí najmä školská mládež na rôzne oslavy a besiedky pri príležitosti osláv štátnych sviatkov a výročí (28. október, výročie úmrtia M. R. Štefánika, naro­deniny T. G. Masaryka, Deň matiek, sprievody a alegorické vozy a pod.). Sem patrí i víťanie rôznych význačných náv­štev, prichádzajúcich do Bratislavy. V tridsiatych rokoch sa vytvárajú nové príležitosti a týmito sú rôzne zábavno­-spoločenské podujatia — plesy, zábavy,

Deti oblečené v krojoch. Atelierová fotografia, Bratislava 1936. Repro H. Bakaljarová

šibrinky, majálesy, ochotnícke divadlá, ktoré poriadajú školy, ale najmä rôzne spolky (Sokol, Slováký krúžek a Skaličané, Kuzmányho krúžok). K najznámejším a najnavštevovanejším patrili podujatia usporiadané Živenou, najmä každoročné zábavy na záver fašiangov, na ktoré sa chodilo v krojoch. Už v polovici tridsiatych rokov tu vybrané páry predtancujú ľudové tance, a to nielen slovenské, ale i moravské, srbské a české (kolo, besedy). Tancuje sa v rôznych krojoch, vlastných i požičaných priamo z dedín. Požičiavanie sa organizovalo cez dedinské odbory Živeny, cez osobné známosti i v spolupráci so Slovákým krúžkom, ktorý býval hosťom na týchto zábavách. Okrem predtancujúcich boli v krojoch oblečení i mnohí hostia (ženy). Väčšie zábavy sa konajú v Redute, v hoteli Carlton, v novopostavenej Sokolovni, ostatné nepravidelne a rôzne (v bývalej „vládnej“ budove pri Dunaji — dnes Univerzita J. A. Komenského, v bývalom Klube československých dôstojníkov na ul. Obrancov mieru). Každotýždenné schôdze Slovákého krúžku sa konajú vo vinárňach a hostincoch (u Švantnera, u Krištofeka pod Michalskou bránou). Na zábavy poriadané Slovákým krúžkom a Skaličanmi a na Podbradlansko-podjavorinské večery sa chodí sporadicky v krojoch, no prizývajú sa dedinské skupiny tanečníkov i s hudbou (napr. chodil na ne i S. Dudík z Myjavy so svojou kapelou). Živeniarske majálesy, určené pre mládež i deti, tiež krojované, sa konajú na Železnej studničke alebo v záhradnej reštaurácii u Albrechta na Červenom križi. Škála obľúbených krojov je pomerne úzka, okrem moravských krojov (kyjovský, uherskobrodský, stráznický) obliekajú si dievčatá a ženy poväčšine najrozšírenejší piešťanský kraj, ďalej zvolensko-slatinský, čičmiansky. Menej časté sú kroje z okolia Myjavy, z Moravského Lieskového, Trenčianskej Teplej, či napr. z Horehronia. U mužov

Žena v kroji z Dolného Srnia. Atelierová portrétna fotografia. Bratislava, okolo roku 1935. Repro H. Bakaljarová

prevláda okrem moravských krojov kraj piešťanský a detviensky. Ak si rodiny neprinesli kroje zo svojho predošlého pôsobiska, kupovali ich od žien-priekupníčiek. Tieto ich chodili predávať po domoch, obvykle to boli kroje z oblastí, kde ženy postupne už začali chodiť v mestskom odevu alebo v polokroji bez vyšívaných súčastí. Predávali sa však i nové kroje (na námestí SNP, pred bývalým obchodom ASO, dnes Kamzík). Sem chodili predávať najmä Čičmianky kroje zhotovené iba na predaj, so zjednodušenou výzdobou. Niektoré kroje zhotovovali a predávali i vtedajšie ľudovo-umelecké družstvá (Lipa, Skalické družstvo, Detva). Okrem uvedených verejných príležitostí nájdeme v rodinných albách tohto obdobia ženy v krojoch aj na intímnych portrétoch zhotovených amatérsky alebo v ateliéroch, zriedkavejšie i na portrétnych maľbách.

Vítanie významných hostí mešťanostom Bratislavy okolo r. 1935. Repro H. Bakaljarová

Ples Živeny a Slováckeho krúžku. Bratislava okolo r. 1937—1938. Repro H. Bakaljarová

Bratislavskí mešťania v myjavských krojoch okolo r. 1921. Repro O. Šilingerová

V období rokov 1939—1940 opäť na krátky čas dostáva nosenie krojov manifestačný, protifašistický charakter. No už vtedy sa začína stará spoločenská štruktúra stredných buržoázných vrstiev čiastočne meniť. Do Bratislavy prichádza nové obyvateľstvo z vidieka, ktoré často vystrieda uprázdnené miesta po českých rodinách, odchádzajúcich zo Slovenska. V novej politickej situácii nadobúdajú i kroje nový význam. Na bratislavských uliciach sa azda po prvý raz v dejinách objavujú nemecké kroje (tirolské) alebo aspoň ich symbolické súčasti (biele podkolenky), ktoré si oblieka väčšina bratislavského nemeckého obyvateľstva, manifestujúc veľkonemeckú súdržnosť.

Hodnotiac záverom skúsenosti zo získavania materiálu treba konštatovať, že výskum i neďalekej minulosti je v mest-

skom prostredí ťažší, ako v tradičnom dedinskom prostredí. Nefungujú tu úzke kontakty menšieho lokálneho spoločenstva, i keď ide o príslušníkov jednej sociálnej vrstvy, ktorá sa v tomto období navzájom poznala. Konkrétne materiálne doklady sa strácajú, čo je v meste pri častejších zmenách bydliska obvyklé. Pamäť jednotlivca, pokiaľ sa nemôže oprieť o konkrétny materiál, predmet alebo o kolektívnu pamäť, často zlyháva. Napr. i v mestských rodinách sa málokde datujú fotografie, odkladajú písomnosti alebo píšú denníky. Často chýba, alebo sa v dôsledku politických a sociálnych zmien pretrhol uvedomelý vzťah k rodinným tradíciám. Záujem zachovať rodinné pamiatky, ktorý často chýba v dedinskom prostredí, nie je ani tu bežný. No v každej zo skúmaných rodín sa dosiaľ nájdú kro-

жовé celky alebo jednotlivé súčasti z medzivojnového obdobia. Odkladajú sa pre ďalšie generácie vnukov alebo sa z nich prerábajú bytové doplnky (vankúše, prikrývky). Obvykle deti medzivojrovej

generácie (dnes vyše 60-ročnej) nemajú ku krojom mimoriadny citový či estetický vzťah, nemali kroj nikdy oblečený (len ak výnimočne boli členmi folklórnych súborov).

POZNÁMKY

- 1 ZUBEROVÁ, M. M.: Vplyv ľudového odevu na mestské odievanie na Slovensku v 2. polovici 19. a 1. polovici 20. storočia. Zborník SNM 70, 1976, História 16, s. 149—167.
- 2 HALUZICKÝ, B.: Stopami rozpomienok. Bratislava 1956.
- 3 VOTRUBOVÁ, Š.: Živena, jej osudy a práca. Vydala Živena 1931.

Fotografie k článku sú zo súkromných rodinných albumov.

LITERATÚRA

- IVANOVÁ, T.: Pri prameni emancipácie. Večerník 14. 3. 1983.
- Vlastivedný sborník okresu bratislavského a malackého, diel I. Sborník kultúrnej práce. Bratislava 1930.
- Vlastivedný sborník okresu bratislavského a malackého, diel II. Bratislava 1933.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОСТЮМ КАК РЕПРЕЗЕНТАТИВНАЯ ОДЕЖДА БРАТИСЛАВСКИХ СРЕДНИХ СЛОЕВ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1918—1938)

Резюме

Мысль использовать национальный костюм как репрезентативную одежду народной интеллигенции имеет свои корни в 19-ом веке. В пропаганде национальной одежды имеют заслуги и некоторые тогдашние общества, из которых необходимо напомнить об обществе женщин «Живена» (основан в 1869-ом году). В 1918-ом году, после возникновения первой Чехословацкой республики, участвовали в политической, экономической и культурной жизни новооснованного центра Словакии — Братиславы семьи, которые сюда приходят из всей Словакии. Стремление применять национальный костюм как репрезентативную одежду непрерывно и в послевоенное время, пропагандирует Живена и некоторые новообразованные общества земляков. Национальный костюм становится символом новой Чехословакии. Его надевает на себя молодежь и взрослые, прежде всего женщины, в честь разных случаев: торжества государственных праздников, день матерей, любительские спектакли

или встречи значительных гостей. В 30-е годы национальный костюм становится также одеждой для разных общественно-развлекательных мероприятий. Известнейшими являются вечеринки, которые ежегодно к концу мясопушта устраивала Живена. Надеваются также национальные костюмы, которые в семьях сохранились с довоенных времен, или покупались новые, в том числе и изделия народно-художественных обществ, или национальные костюмы, которые продают прокупищицы из деревень. Шкала народных костюмов узка, из множества словацких национальных костюмов любимейшими являются богато разукрашенные костюмы из Западной Словакии.

В статье автор разрабатывает пока только материал, который она приобрела формой анкеты и личными разговорами в 25 семьях, живущих первым или вторым поколением в Братиславе с 1918-ого года. Значительной составной частью исследования было приобретение фотографий в стиле эпохи.

DIE TRACHT ALS REPRÄSENTATIVE KLEIDUNG DER MITTELSCHICHTEN IN BRATISLAVA IM ZEITRAUM VON 1918 BIS 1938

Zusammenfassung

Der Gedanke, die Volkstracht als repräsentative Kleidung der national gesinnten Intelligenz zu verwenden, hat seine Wurzeln im 19. Jahrhundert. Um die Propagierung dieses Gedankens erwarben sich auch mehrere damalige Vereine Verdienste, von denen besonders der slowakische Frauenverein Živena (gegründet 1869 in Martin) zu nennen ist. Nach der Entstehung der ersten Tschechoslowakischen Republik im J. 1918 beteiligten sich am politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Geschehen in Bratislava, dem neugeschaffenen Zentrum der Slowakei, solche Familien, die aus der ganzen Slowakei hierher gezogen waren. Das Bestreben, die Tracht als repräsentative Kleidung auch in der Nachkriegszeit zur Geltung zu bringen, wurde auch fürderhin kontinuierlich vom Frauenverein Živena propagiert sowie von einigen neuentstandenen Landsmannszirkeln. Die Volkstracht wurde zum Symbol der neuerrungenen tschechoslowakischen Staatlichkeit. Es trugen sie Jugendliche und Erwachsene, besonders die Frauen, bei verschiedenen Anlässen: zur Feier des Staatsfeiertages, des Muttertages, bei Auführungen der Laientheater, beim Emp-

fang prominenter Persönlichkeiten. In den dreißiger Jahren wurde die Tracht auch zu verschiedenen Unterhaltungen und gesellschaftlichen Veranstaltungen angezogen; zu den beliebtesten gehörten die Unterhaltungen und Bälle, die vom Frauenverein Živena alljährlich zu Letztfasching veranstaltet wurden.

Bei diesen Anlässen wurden Trachten angezogen, die sich die Familien noch aus der Vorkriegszeit bewahrt hatten, aber man kaufte auch neue Trachten, darunter auch Erzeugnisse der Genossenschaften für Volkskunstproduktion, oder Trachten, die Zwischenhändlerinnen aus den umliegenden Dörfern feilboten. Die Liste der Trachten war klein, am beliebtesten waren die reichverzierten Trachten aus der Westslowakei.

In ihrem Beitrag verwertete die Autorin nur Material, das sie bei einer Enquete und bei persönlichen Gesprächen in 25 Familien sammeln konnte, die seit 1918 in der ersten oder zweiten Generation in Bratislava wohnen. Ein wichtiges Ziel dieser Forschungsaktion war der Erwerb von zeitgenössischen Fotografien von Personen in der Volkstracht.

Wimmer József fiai

Gyarmataiuk
Nyers
Gyógyítógyszerek
Festékek
Bor-Rum-Tea
Ásványvizek

POZSONYBAN

Kolonialwaren – Droguen – Farben
Import von Kaffee, chinesischem Tee, engl. Rum

Eigene moderne Kaffeerösterei

Lager von den meisten grossen franz. Champagnermarken, diversen Weinen, franz. und ung Cognacsorten

Franz. und holländ. Liqueurspezialitäten

Obst-, Gemüse- und Fischkonserven. Südfrüchten

Dessertkäse

Chocoladen v. Marquis, Lindt, Suchard, Viktor Schmidt & Söhne

Skotch Whisky: Marke Black & White, White Horse

Mineralwassergrosshandlung

Schiesspulver, Patronenhülsen, Schröte, Ladepfropfen

Pressburger Wegweiser: 1915 (14.)

Reklama obchodu s koloniálnym tovarom na Michalskej ulici uverejnená v časopise Pressburger Wegweiser v r. 1915. Foto I. Teluch

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 35, 1987, číslo 2—3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVICOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 40,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1987

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 35, 1987 №2—3

Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 35, 1987, Nr. 2—3. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 35, 1987, No. 2—3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 35, 1987, No. 2—3

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

